

ІНКЛЮЗИВНА ЖУРНАЛІСТИКА В УМОВАХ ВІЙНИ

Коли ми чуємо про інклюзію, насамперед згадуємо про людей з інвалідністю. Та насправді поняття інклюзії означає процес активного включення в суспільні відносини всіх громадян, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, культурних, мовних, національних та інших особливостей, різноманітності. Включення різних груп населення на всіх етапах формування різних державних політик або ж у роботі ЗМІ називають інклюзивним підходом [5, с. 106].

Серед основних принципів інклюзивності можна назвати такі:

1. Усі мають право на рівність, гідність і незалежність.
2. Різні категорії людей не включені у політичний, соціальний, економічний процеси не через неспроможність, а через бар'єри, які створює суспільство.
3. Несхожість і різноманіття – це норма життя, тим часом як дискримінація – ні [4].

Особи з інвалідністю, літні люди, національні меншини, діти та інші групи населення становлять вагому частину кожного суспільства і мають рівні права з іншими громадянами. Проте велика кількість суспільних бар'єрів заважають залученню їх до громадського життя та представництву інтересів.

Зокрема, стосовно осіб з інвалідністю існує думка, що так званими «інвалідами» людину роблять бар'єри – стереотипи й судження щодо людей з інвалідністю (ментальний бар'єр), економічні бар'єри, інституційні бар'єри, пов'язані із законами та політикою, а також бар'єри довкілля, як-от фізична недоступність, обмеження в інформації та комунікації [1].

Бар'єри породжують дискримінацію, вилучають особистість із суспільного життя та ставлять осіб з інвалідністю у становище, що принижує їхню гідність [2].

Ми всі під час воєнної агресії стикнулися з безпрецедентними викликами. Проте люди, що мають складнощі бачити, чути, доглядати за собою, рухатися – мають таких труднощів набагато більше. Держава відповідає за політику й розробку рішень, які впливають на життя різних груп людей. Як зауважила на онлайн-практикумі для викладачів журналістики Олена Іванова, експертка з інклюзивності та доступності ПРООН в Україні, Україні ще потрібно докласти значних зусиль, щоб

забезпечити виконання ст. 11 Конвенції про права осіб з інвалідністю, яка вимагає вжити необхідних заходів для захисту безпеки осіб з інвалідністю в ситуаціях ризику та надзвичайних гуманітарних ситуацій.

Проте саме ЗМІ можуть тримати на контролі й інформувати суспільство, які заходи вживаються для виконання цих зобов'язань й безпосередньо долучитися до усунення бар'єрів в інформуванні та комунікації.

Автори посібника «Інклюзія осіб з інвалідністю при гуманітарному реагуванні» радять використовувати доступні формати для інформування осіб з інвалідністю і обов'язково враховувати комунікаційні потреби людей з огляду на їхні функціональні порушення [3].

Серед основних порад: надавати текст до зображень та інфографік, що містять важливу інформацію; доносити інформацію про наявні укриття (захисні споруди цивільного захисту) у форматі мап з текстовим супроводом, що дублює контент мап; інформувати населення через відеозвернення із супроводом жестовою мовою чи субтитрами українською мовою; використовувати спрощену мову та формат легкого читання у викладенні інформації [3].

Історії людей, що отримали інвалідність у результаті бойових дій, активно висвітлюються ЗМІ. Проте часто людей з інвалідністю зображають як касту недоторканих: їх або жаліють, або надмірно героїзують.

На думку журналістки Центру прав людини ZMINA Ірини Віртосу, оцінні судження, упередження і стереотипи можуть викликати негативне ставлення до певних категорій осіб. Їхня стигматизація або ж свідоме уникання інформування ЗМІ лише підсилюють стереотипи щодо них. Саме через це до людей з інвалідністю ставляться з жалем і обережністю, як до тих, хто не здатен про себе подбати, «інших». Як наслідок – люди з інвалідністю позбавляються права голосу навіть у вирішенні питань, що стосуються саме їхньої соціальної групи і в подальшому вплинуть на їхнє життя. Вони залишаються «користувачами послуг» або «пацієнтами», відчують відкрити агресію у свій бік, насильство та тавро ганьби.

Медійникам варто уникати такого висвітлення, яке зводить опис людини до однієї характеристики – її інвалідності та заважає побачити людину-особистість. До того ж зображення просто не має бути образливим і не має приховувати обличчя людини. Не фіксуйте увагу на видимих характеристиках: травмах, ранах, неконтрольованих рухах. Особливо потрібно про це пам'ятати під час спілкування з неповнолітніми. Особу з інвалідністю варто показувати у взаємодії з іншими, а не на самоті. Не варто згадувати деталі погіршеного стану людини, або робити висновок, що це спричиняє певні страждання. І варто пам'ятати, що деякі види інвалідності – невидимі [1].

Медіадослідник Костянтин Шендеровський узагальнив базові рекомендації медіапрацівникам та редакторам на шляху підтримки інклюзивного процесу в українському суспільстві

У центрі уваги матеріалу завжди має бути людина, систематично використовуйте правило «person first language». Коректна та чутлива мова, відсутність мови ненависті – це важливі правила прийняття інклюзії. Пам'ятайте: інклюзивність – це не тільки про людей з інвалідністю. Постійно розширюйте перелік учасників/учасниць ваших матеріалів: представники меншин, маломобільних та так званих вразливих груп.

Уникайте «діагнозів», збірних образів/узагальнення, ярликів та використання образів, які передають страждання, ізоляцію, безнадію або пасивність («хворіє на...», «жертва (чогось)», «страждає від», «прикутий до візка» та інше). Жалість... коли людина, яка, наприклад, має інвалідність, подається як споживач, як немічна особа, яка потребує тотальної турботи й захисту, й сама ні на що не здатна.

Не героїзуйте людей за їхніми ознаками різноманітності. Героїзація, наприклад, «ця мужня людина – без рук та ніг (спокуса деталізації інвалідності) – піднялася на Говерлу, здобула вищу освіту, доїхала через тисячу й одну перешкоду на роботу.

Враховуйте, що не всі люди з видимими ознаками різноманітності є експертами/ками питань інклюзії, інклюзивних рішень, інклюзивних практик.

Акцентуйте увагу не на проблемі, питанні, а на тому, якими є передумови та наслідки процесу прийняття, виконання інклюзивного рішення. Іншими словами: нічого не вирішуйте без участі самої людини, якою б не була її ознака різноманітності [5, с. 107].

Отже, інклюзія сприяє ідентичності, яка визначає приналежність людини до спільноти, збільшує рівень довіри в громаді, підсилює згуртованість населення, що важливо не тільки у воєнний, а і в мирний час. Варто пам'ятати: ми відстоюємо не тільки території, а насамперед наші цінності, що базуються на дотриманні прав людини. Тож щоб бути ефективною в цьому, журналістика має бути інклюзивною, відповідальною та відображати все суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Віртосу І. Як розповідати про людей з інвалідністю: поради для журналістів. URL: <https://ud.org.ua/statti/244-yak-rozpovidati-pro-lyudej-z-invalidnistyu-poradi-dlya-zhumalisticiv>
2. Довідник безбар'єрності. URL: <https://bf.in.ua/components/invalidnist/>
3. Інклюзія осіб з інвалідністю при гуманітарному реагуванні. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/inklyuziya-osib-z-invalidnistyu-pry-humanitarnomu-reahuvanni>

4. Конвенція про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

5. Островська Н., Шендеровський К. Інклюзивний підхід у професійній підготовці журналістів. Права людини та масмедіа в Україні. Частина 3: збірник конспектів лекцій / за ред. Виртосу І., Шендеровського К. Київ : Інститут

6. Островська Н.В., Єськова К.В. Особливості формату українських фактчекінгових проєктів. Соціальні комунікації: теорія і практика : наук. журнал / наук. ред. О. М. Холод. Т. 7. К., 2018. С. 43–51.

7. Фактчек. Методологія та практичне застосування. Посібник для тренерів. URL: <https://without-lie.info/laboratory/posibnyky/faktchek-metodolohiia-ta-praktychne-zastosuvannia-posibnyk-dlia-treneriv/>

8. «Фейктроші» – перша Всеукраїнська олімпіада з медіаграмотності. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3242967-fejkotrosi-persa-vseukrainska-olimpiada-z-mediagramotnosti.html>